

Základy chémie

Pre študijný odbor „**1BGb, 1BPsb, 1BSjb, 1BBASb, 2BIb, 2FBb, 2MBb**“

Úvod.

Základné chemické pojmy.

- Všeobecná chémia (VCH)
- Základné zákony chémie,
- poznatky o elektrónovej štruktúre atómov, molekúl a ich agregátov
- poznatky o chemickej štruktúre a fyzikálnych vlastnostiach,
- poznatky o chemických reakciách
- Anorganická chémia (ACH)
- Štúdium vzťahu medzi zložením, štruktúrou a vlastnosťami prvkov a ich zlúčenín (okrem väčšiny zlúčenín uhlíka)
- ACH využíva poznatky aj ďalších vedných odborov (napr. fyzika, biológia a pod.)

Všeobecná chémia

základné pojmy

- **Hmota** – filozofický pojem
- „Anything that occupies space and possesses mass is called matter“
- Matéria zaberajúca priestor a majúca hmotnosť
- Formy hmoty – látka a pole
  - látka** = nespojitá forma hmoty, zložená z častíc s určitou energiou a nenulovou pokojovou hmotnosťou (elementárne častice, prvky, zlúčeniny, živočíchy, planety a pod.)
  - pole** = spojitá forma hmoty s nulovou pokojovou hmotnosťou (vzájomné pôsobenie medzi látkami, magnetické, gravitačné a pod.)

Všeobecná chémia

základné pojmy

- Hmotnosť - priama miera množstva hmoty v objekte
  - prejavuje sa zotrvačnosťou a tiažou (váhou)
- Skupenstvá hmoty
- Tuhé –stály objem a tvar
- Kvapalné – stály objem, tvar sa prispôsobuje nádobe
- Plynné – objem aj tvar sa prispôsobuje nádobe
- Plazma - kvazineutrálny súbor častíc s voľnými nosičmi nábojov, ktorý vykazuje kolektívne správanie
- Chémia
- Predmet štúdia – chemické reakcie prvkov a ich zlúčenín a súvislosti chemických zmien s inými (fyzikálnymi a biologickými) zmenami

Všeobecná chémia

základné pojmy

- **Chemická reakcia** - látková premena prejavujúca sa v zmene štruktúry, zloženia alebo náboja častíc látky
- Chemické reakcie prebiehajú v dôsledku vzájomnej interakcie látok alebo pôsobenia energie na látku
- Objekty skúmania chémie
  - samostatné častice (atómy, ióny, niektoré molekuly)
  - súbory častíc – chemické látky (prvky, zlúčeniny)

Atóm – elektricky neutrálna častica zložená z jadra a elektrónového obalu – základná jednotka štruktúry látky (z chemického hľadiska)

Polomer atómov – od 53 do 300 pm

Hmotnosť atómov – od $1,67 \cdot 10^{-27}$ do $4,27 \cdot 10^{-25}$ kg

Všeobecná chémia

základné pojmy

- **Relatívna atómová hmotnosť (A_r)** – pomer hmotnosti atómu prvku (X) k 1/12 hmotnosti atómu izotopu ^{12}C
- ($\text{amu} = u = 1/12 m(^{12}\text{C}) = 1,666054 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$)
- Molekula – elektricky neutrálna množina atómov, v ktorej každý atóm je chemicky viazaný aspoň s jedným ďalším atómom a ktorá má definované zloženie. Molekulami sú diskkrétne častice (napr. O_2 , H_2O , DNA), ktorých súbor tvorí chemickú látku.
- **Relatívna molekulová hmotnosť (M_r)** – pomer hmotnosti molekuly k 1/12 hmotnosti atómu izotopu ^{12}C
- ($\text{amu} = u = 1/12 m(^{12}\text{C}) = 1,666054 \cdot 10^{-27} \text{ kg} \Rightarrow M_r = \Sigma A_r$)
- **Látkové množstvo (n)** – množstvo látky obsahujúce taký počet základných častíc látky, ako je počet atómov uhlíka v 12 g (presne) izotopu ^{12}C . Tento počet sa nazýva Avogadrova konštanta N_A a má hodnotu $N_A = 6,022552 \pm 0.00028 \cdot 10^{23}$ častíc na mol (mol^{-1})
- **Molová hmotnosť (M)** – hmotnosť jedného molu látky, vyjadruje sa v jednotkách $\text{g} \cdot \text{mol}^{-1}$.
- M – číselne je zhodná so súčtom A_r atómov tvoriacich základnú časticu

Všeobecná chémia

základné pojmy

Čisté látky a zmesi

- **Čisté látky** – stále zloženie, nemôžu byť rozdelené fyzikálnymi spôsobmi (látka si zachováva identitu, zmeny skupenstva)
konštantná teplota počas zmeny skupenstva
- **Prvok** – súbor atómov s rovnakým protónovým číslom
najjednoduchšie čisté látky, nemôžu byť rozložené chemickými spôsobmi (chemickou reakciou = aspoň jedna látka zaniká a aspoň jedna látka vzniká)
napr. kyslík vyskytujúci sa v prírode ako dikyslík O_2 a ozón O_3
uhlík existujúci vo forme korbínu, grafitu a diamantu
modifikácia prvku – jednotlivé látkové formy prvku líšiac sa zložením a štruktúrou molekúl (napr. O_2 a O_3)
- **Zlúčenina** – chemická látka zložená z atómov viacerých prvkov spojených chemickými väzbami, podmieňujúcimi existenciu jej štruktúry
zložená z dvoch alebo viacerých prvkov, môžu byť rozložené chemickými spôsobmi.

Všeobecná chémia

základné pojmy

- **Zmesi** – premenlivé zloženie, môžu byť rozdelené fyzikálnymi spôsobmi, premenlivá teplota počas zmeny skupenstva
  - Homogénne = roztoky (*s*, *l*, *g*) zložené z dvoch alebo viacerých zložiek, nachádzajúcich sa v jednej fáze
  - Heterogénne = zložené z dvoch alebo viacerých zložiek, nachádzajúcich sa v dvoch alebo viacerých fázach
- **Zložka** = látka nachádzajúca sa v sústave
- **Fáza** = homogénna časť sústavy s rovnakými vlastnosťami
- **Sústava** = časť priestoru oddelená od svojho okolia skutočným alebo mysleným rozhraním
  - izolovaná* – s okolím si nevymieňa ani energiu, ani látku
  - uzavretá* – s okolím si vymieňa energiu, ale nie látku
  - otvorená* – s okolím si vymieňa aj energiu, aj látku

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy.

Elektrónový obal.

Atóm – kladne nabité jadro (protóny, neutróny)
- záporne nabitý obal (elektróny)

Mikročastica	Hmotnosť, kg	Hmotnosť v jednotkách atómovej hmotnosti A_r	Náboj
Protón, p^+	$1,67252 \cdot 10^{-27}$	1,007276	$+1,60219 \cdot 10^{-19}$
Neutrón, n^0	$1,67482 \cdot 10^{-27}$	1,008665	0
Elektrón, e^-	$9,01953 \cdot 10^{-31}$	$5,4852 \cdot 10^{-4}$	$-1,60219 \cdot 10^{-19}$

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy. Elektrónový obal.

- Protónové (atómové) číslo **Z** = počet protónov v jadre (Σp)
- Nukleónové (hmotnostné) číslo **A** = súčet počtu protónov a neutrónov v jadre atómu ($\Sigma p+n$)
- *Nuklid* – prvok zložený z atómov s rovnakým Z a A
- *Izotopy* – atómy s rovnakým protónovým (Z) a rôznym nukleónovým číslom (A)
 $^{12}\text{C}, ^{13}\text{C}, ^{14}\text{C}$
 $^1\text{H}, ^2\text{H} = \text{D (deutérium)}, ^3\text{H} = \text{T (trícium)}$
- *Izobary* – atómy rôznych prvkov s rovnakým nukleónovým číslom (A)
 $^{40}\text{Ar}, ^{40}\text{K}, ^{40}\text{Ca}$
 $^{50}\text{Ti}, ^{50}\text{Cr}$
- *Izotóny*- atómy s rovnakým počtom neutrónov, ale s rôznym počtom protónov v jadre
 $^{26}\text{Mg}, ^{27}\text{Al}, ^{28}\text{Si}$

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy.

Elektrónový obal.

- Grécki filozofi (Demokritos, Diderot) – atóm je nekonečne malý a nedeliteľný

Daltonov model atómu (model biliardovej gule) 1808
= základ pre všetky teoretické predstavy novodobej chémie

- Všetky látky sú zložené z veľmi malých častíc = atómov
- Atómy sú stále (nezničiteľné a nevytvoriteľné) a nedeliteľné
- Atómy daného prvku sú identické (majú rovnaké vlastnosti).
Atómy rozdielnych prvkov majú rôzne vlastnosti
- Chemické zmeny pozostávajú zo spájania, rozdeľovania alebo preusporiadania atómov
- Chemická zlúčenina je zložená z 2 alebo viacerých prvkov v stálom pomere

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy. Elektrónový obal.

Thomsonov model atómu
1904

Rutherfordov model atómu
1911

Bohrov model atómu 1913

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy. Elektrónový obal.

Kvantovo-mechanický model atómu spojený s vlnovou mechanikou
L. de Broglie 1924

Jadro

- *Protóny*
- *Neutróny*
- *Protón + neutrón = nukleón*

Elektrónový obal

- *Elektróny*

Popis správania sa elektrónu na základe:

- *Výsledkov atómovej spektroskopie*
- *Kvantovo-mechanickým interpretovaním výsledkov AS*

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy.

Elektrónový obal.

- Elektrón v atóme vodíka je popísaný pomocou kvantových čísel n, l, m_l
- $n = 1, 2, 3, \dots$
- $l = 0, 1, 2, \dots, n-1$
- $m_l = -l, -l+1, \dots, 0, \dots, l-1, l \quad (2l+1)$

Napr. ak $n = 2$

$$l = 0, 1$$

$$m_l = -1, 0, 1$$

O. Stern a W. Gerlach (1921) –

*Elektrón má vlastný moment hybnosti = spin
(akoby sa otáčal okolo vlastnej osi)*

Veľkosť spinu – spinové kvantové číslo m_s (s)

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy.

Elektrónový obal.

- **Atomové orbitály** – vlnové funkcie atómu H súvisia s rozložením elektrónovej hustoty v priestore okolo jadra, sú určené kvantovými číslami n, l, m_l
- = časť priestoru, vymedzená pre elektrónovú hustotu príslušnou funkciou, prípadne jej štvorcom
- = „časť priestoru, kde sa pravdepodobne nachádza elektrón“

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy. Elektrónový obal.

- Orbitály s rovnakým n – rovnaká priemerná vzdialenosť elektrónov od jadra – sú na tej istej vrstve (sfére)

$n = 1 \quad 2 \quad 3 \quad 4 \quad 5 \quad 6 \quad 7$

K L M N O P Q

- Orbitály s rovnakým l – rovnaký tvar

$l = 0 \quad 1 \quad 2 \quad 3$

s p d f

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy. Elektrónový obal.

Viacelektrónové atómy

- Podľa kvantovej mechaniky možno ktorýkoľvek stacionárny stav elektrónu v atóme jednoznačne vyjadriť štyrmi kvantovými číslami: n, l, m_l, m_s
- Pauli (1925) – v atóme nemôžu byť dva elektróny, ktoré by mali štyri kvantové čísla rovnaké =
Pauliho vylučovací princíp
- Dvojice elektrónov, ktoré majú tri kvantové čísla (n, l, m_l) rovnaké a líšia sa kvantovým číslom m_s
= **spárené elektróny** (elektrónový pár)

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy.

Elektrónový obal.

orbitál	l	m_l	Počet orbitálov	Počet elektrónov
s	0	0	1	2
p	1	-1 0 1	3	6
d	2	-2 1- 0 1 2	5	10
f	3	-3 -2 -1 0 1 2 3	7	14

Počet elektrónov na jednotlivých vrstvách

K
28

L
18

M
32

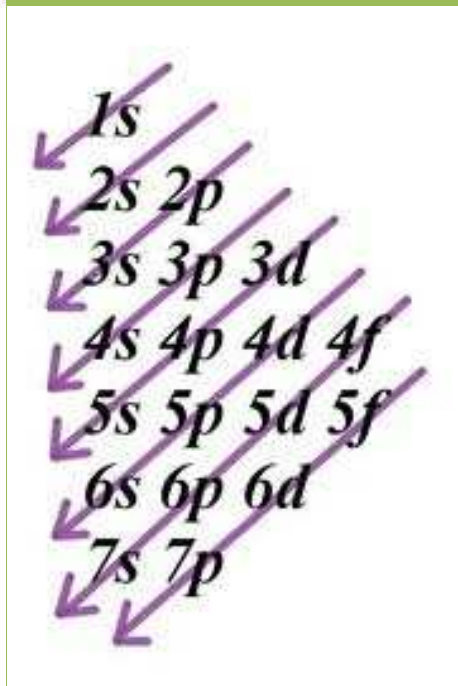
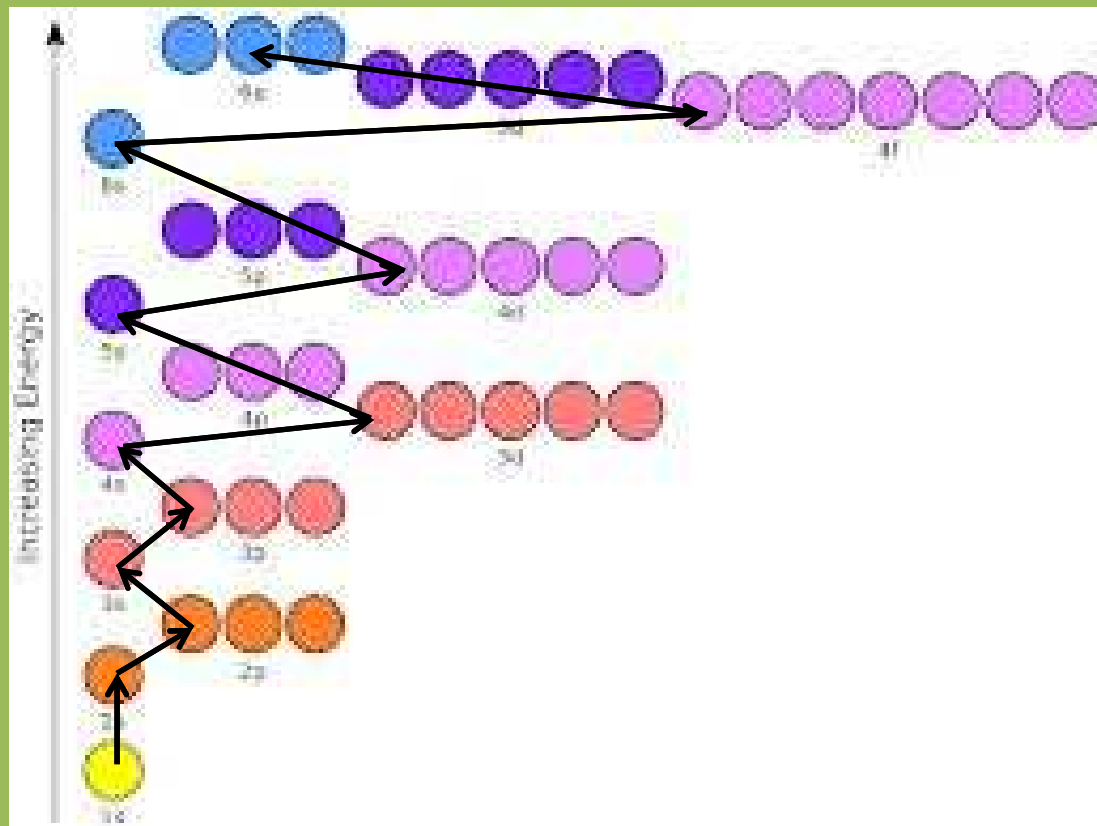
N
 $\Rightarrow 2n^2$

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy.

Elektrónový obal.

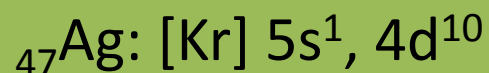
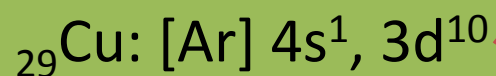
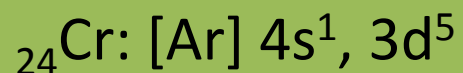
- **Výstavbový princíp** – obsadzovanie orbitálov podľa rastúceho obsahu ich energie $\Rightarrow$ *elektrónová konfigurácia*

Všeobecná chémia

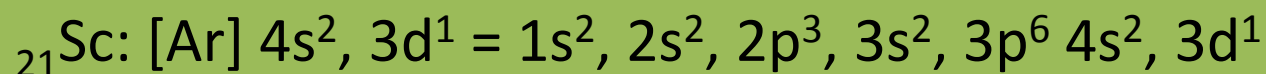
Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy. Elektrónový obal.

- Niektoré výnimky:

Napoly zaplnený orbitál
= stabilná konfigurácia

úplne zaplnený orbitál
= stabilná konfigurácia

Ar

Všeobecná chémia

Štruktúra atómu. Atómové jadro. Izotopy. Elektrónový obal.

Hundovo pravidlo maximálnej multiplicity

Orbitály s rovnakou hodnotou energie (degenerované orbitály)

orbitály p (p_x , p_y , p_z) – trojnásobne degenerované

Orbitály d (d_{xy} , d_{xz} , d_{yz} , d_z^2 , $d_{x^2-y^2}$) – päťkrát degenerované

Orbitály f – sedemkrát degenerované

V základnom stave atómu elektróny obsadzujú degenerované orbitály tak, aby bolo čo najviac orbitálov obsadených jedným elektrónom, pričom tieto nespárené elektróny majú rovnaký spin

p_x p_y p_z

d_{xy} d_{xz} d_{yz} d_z^2 $d_{x^2-y^2}$

Všeobecná chémia

Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

- L. Meyer (1864-1869) a D. Mendelejev (1869
1871) **periodický zákon** – vlastnosti prvkov sú periodickou funkciou ich A_r
Avšak anomálie – prehodenie poradia niektorých prvkov Ar – K, Te – I, Ni – Co
Začiatkom 20. storočia – zavedenie atómového čísla $Z \Rightarrow$
vlastnosti prvkov sú periodickou funkciou ich atómových čísel
Periodická sústava prvkov – zoradenie prvkov s podobnými vlastnosťami do tabuľky (do riadkov = *periódy* a stĺpcov = *skupiny*) podľa atómového čísla.
Táto periodicitu vlastností prvkov je priamo podmienená periodicitou vo výstavbe vonkajších elektrónových vrstiev ich atómov pri narastaní počtu elektrónov

Všeobecná chémia
Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

- Periodická sústava prvkov
- Periódy (1-7)
  - 1.: základná perióda – 2 prvky
  - 2. – 3.: krátke periódy – 8 prvkov
  - 4. – 5.: dlhé periódy – 18 prvkov
  - 6. – 7.: veľké periódy – 32 prvkov
- Skupiny (1-18) – prvky s podobnými vlastnosťami
  - dlhé skupiny – neprechodné prvky
  - krátke skupiny – prechodné prvky

Všeobecná chémia

Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

Periodicita elektrónových konfigurácií

<i>n</i>	<i>l</i> = 0	<i>l</i> = 3	<i>l</i> = 2	<i>l</i> = 1	<i>N</i>
	1s (2)				2
	2s (2)			2p (6)	8
	3s (2)			3p (6)	8
	4s (2)		3d (10)	4p (6)	18
	5s (2)		4d (10)	5p (6)	18
	6s (2)	4f (14)	5d (10)	6p (6)	32
	7s (2)	4f (14)	6d (10)	7p (6)	32

- vlastnosti prvkov sú dôsledkom elektrónových konfigurácií atómov
- Každá perióda začína s elektrónovou konfiguráciou ns^1 a končí $ns^2 np^6$ = elektrónový oktet
- 4., 5, 6., perióda – zapĺňanie $(n-1)d$ orbitálov
- číslo periódy = n číslo skupiny = počet valenčných elektrónov

Všeobecná chémia

Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

- Rádioaktivita = **radioaktívny rozpad** - samovoľná premena jadier nestabilných nuklidov na iné jadrá, pri ktorej dochádza k vzniku ionizujúceho žiarenia. Ak sa zmení počet protónov v jadre, dôjde k zmene prvku
  - *Henri Becquerel* 1896 $\text{K}_2\text{UO}_2(\text{SO}_4)_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ – vyžaruje neviditeľné lúče pôsobia na fotografickú platňu, vzbudzujú fluorescenciu a silne ionizujú vzduch
  - *Pierre Curie a Maria Curie Sklodowska* –
  - prispeli k objasneniu podstaty rádioaktivity
  - uránová ruda smolinec žiari intenzívnejšie ako čisté uránové zlúčeniny $\Rightarrow$ skúmali zloženie rudy $\Rightarrow$ objavili polónium a rádium
- 1903 – Nobelova cena za fyziku
- 1911 – Nobelova cena za chémiu

Všeobecná chémia

Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

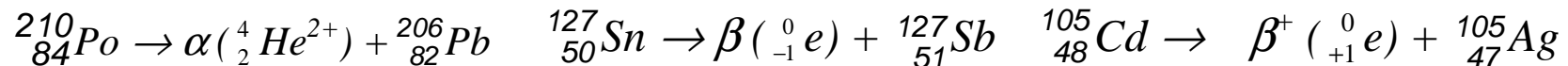
- Prirodzená rádioaktivita – samovoľný rozpad atómových jadier s nevýhodným pomerom počtu protónov k neutrónom

sprevádzaná vyžarovaním:

α - lúčov (jadrá ${}^4_2\text{He}^{2+}$, ${}^4_2\alpha$)

β - lúčov (vysokoenergetické elektróny ${}^0_{-1}\text{e}$, ${}^0_{-1}\beta$ alebo zriedkavo pozitrony ${}^0_{+1}\text{e}$, ${}^0_{+1}\beta$)

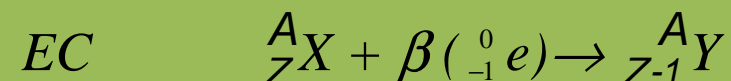
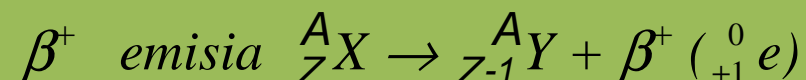
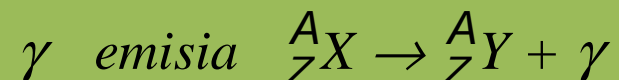
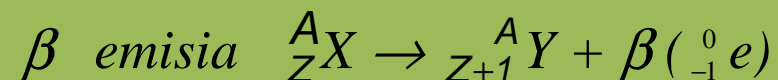
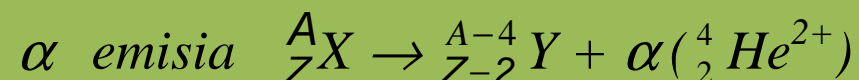
γ - lúčov (elektromagnetické žiarenie (fotón) s vysokou frekvenciou(energiou))

Všeobecná chémia
Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

Posuvné pravidlá

1913: K. Fajans, F. Soddy – posuvné pravidlá pre radioaktívne premeny

Všeobecná chémia
Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

α žiarenie:

je prúd rýchlo letiacich jadier hélia (zložených z dvoch protónov a dvoch neutrónov) vznikajúcich pri premene niektorých rádionuklidov, (najčastejšie) pri rozpade ťažkých jadier.

Vychyluje sa aj v elektrickom (k zápornému pólu) aj v magnetickom poli (k južnému pólu)

Sú nositeľmi dvoch kladných nábojov.

Ich schopnosť prenikať látkami je pomerne malá.

Všeobecná chémia
Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

β -žiarenie: je tvorené prúdom elektrónov (alebo zriedkavo pozitronov), pohybujú sa rýchlosťou, dosahujúcou až 99 % rýchlosti svetla. Je asi 100 krát prenikavejšie ako α žiarenie. Vychyluje sa aj v elektrickom (ku kladnému pólu) aj v magnetickom poli (k severnému pólu)

γ - žiarenie: je elektromagnetické vlnenie. Je najpenikavejšie.

Žiarenie γ sprevádza

lúče α alebo β .

Všeobecná chémia
Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita
Jadrové reakcie a umelá rádioaktivita

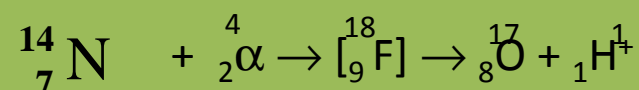
Pri jadrovej reakcii dochádza k interakcii atómového jadra s iným jadrom alebo elementárnou časticou za vzniku jedného alebo viacerých nových jadier a často jednej alebo niekoľkých elementárnych častíc = **trasmutácie**

A = bombardované jadro, B = vznikajúce jadro,
x = bombardujúca častica, y = emitovaná častica

Rutherford (1919) – uskutočnil prvú umelú premenu jadier = trasmutáciu

Bombardoval jadrá $^{14}_7\text{N}$ časticami α , pričom vznikol $^{17}_8\text{O}$ a protón:

Všeobecná chémia

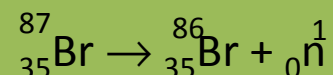
Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

Príprava nových prvkov = význam indukovaných transmutácií
Umelá rádioaktivita

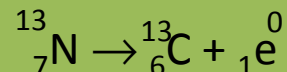

Nové typy rozpadu, nepozorované v prirodzenej rádioaktivite:

- neutrónová emisia

- pozitronová emisia (β^+ rozpad)

Jadrovými reakciami bol pripravený veľký počet rádioaktívnych nuklidov známych prvkov, ako aj prvkov, ktoré ešte neboli známe. Všetky prvky, ktoré nasledujú po uráne – **transurány** boli pripravené umelo – jadrovými reakciami.

Všeobecná chémia

Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

Využitie rádioaktivity

Rádioaktívne značkovače	– medicína (^{24}Na) - ropný priemysel - štúdium rýchlostí a reakčných mechanizmov - štúdium metabolizmu (M. Calvin – fotosyntéza, ^{14}C, ^{18}O)
Analytické techniky - izotopová zried'ovacia analýza	- neutrónové aktivačná analýza
Štruktúrne zmeny	- úprava vlastností plastov - medicína – ničenie nádorových buniek (^{60}Co) - liečenie rakoviny štítnej žľazy (^{131}I)
Radiodiagnostické metódy	- MRI (magnetické rezonancia) - PET (pozitrónová emisná spektroskopia)
	β^+ (pozitrón) – emitujúce radionuklidy, ^{47}Sc (3.3 dňa), ^{131}I (8 dní) - SPECT (Jednofotónová emisná počítačová tomografia)
	γ-emitujúce nuklidy - $^{99\text{m}}\text{Tc}$ (6 h)
Neutrónová difrakcia	- zisťovanie polôh ľahkých atómov (H)

Všeobecná chémia
Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

Radiouhlíková metóda

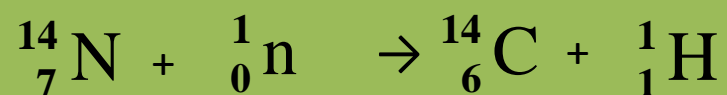
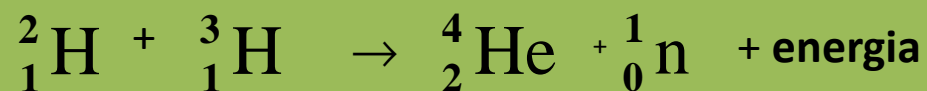
Stabilita jadra sa meria polčasom rozpadu $t_{1/2}$ – doba, za ktorú sa rozpadne polovica všetkých na začiatku prítomných jadier:

$$t_{1/2} = \ln 2 / k = 0.6932 / k$$

Polčas rozpadu každého atómu je konštantný, závisí iba od $k \Rightarrow$ možnosť využitia pre určenie veku vykopávok

Všeobecná chémia

Periodická sústava prvkov. Rádioaktivita

Rádioaktívny izotop uhlíka ${}^{14}\text{C}$ vzniká vo vyšších vrstvách atmosféry bombardovaním izotopu dusíka ${}^{14}\text{N}$ neutrónmi s vysokou rýchlosťou, pochádzajúcich zo Slnka, kde reakciou dvoch izotopov vodíka – deutéria a trícia vzniká hélium, prúd neutrónov a energia:

Izotop ${}^{14}\text{C}$ sa popri viac početnom izotope ${}^{12}\text{C}$ dostáva do živých rastlín procesom fotosyntézy vo forme ${}^{14}\text{CO}_2$. Po požití týchto rastlín sa obidva izotopy ${}^{12}\text{C}$ a ${}^{14}\text{C}$ dostanú do tela zvierat, respektíve ľudí.

Živé organizmy preto obsahujú za svojho života $1,2 \cdot 10^{-10} \%$ izotopu ${}^{14}\text{C}$.

Po smrti sa dynamická výmena s okolím zastaví a koncentrácia ${}^{14}\text{C}$ klesá.